

III.Cilt

ULUSLARARASI SEMPOZYUM
İNSANİ DEĞERLERİN YENİDEN İNŞASI
19-21 HAZİRAN 2014

TEBLİĞLER

ULUSLARARASI SEMPOZYUM
İNSANİ DEĞERLERİN YENİDEN İNŞASI
(19-21 HAZİRAN 2014 ERZURUM)

TEBLİĞLER

Editör

Prof.Dr. Cengiz GÜNDOĞDU

Editör Yardımcısı

Yrd.Doç.Dr. Muammer CENGİZ

Erzurum 2015

İnsani Değerler Konusunda Bir İmkân Alanı Olarak Tasavvuf

Yrd.Doç.Dr. Muammer CENGİZ
Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

İslami literatürde fazilet yeni Türkçe’de “değer” olarak kaşılınan kelime hemen bütün felsefi ve dini gelenekler için referans kavramlardan biridir (Çağrııcı, 1995: 268-272). Bütün beşerî topluluklarda temel değerler ve ahlak kanunları şu veya bu anlamda var olmuş ve tanınmıştır (Aydın, 1992: 24).

İnsan davranışlarını belirleyen, davranışları yönlendiren genel prensipler olarak tanımlanabilecek olan değerler alanı, bir “evrensel insan” –tasavvufi terminolojide- bir “insân-ı kâmil” ideali çerçevesinde şekillenir. Değerler, hakiki manada özünü ve ruhunu bu yetkinleşmenin insanda gerçekleştiği ölçüde yansıtırlar (Kutluer, 2011: 78).

Değer, erdem, fazilet gibi benzer adlandırmalar güzel tutum ve eylemlerle temelde var oluşu güzel kılmayı hedefler. Bir bakıma olumlu ve değerli bir hayat, ömür boyunca deneyimlenen tutum ve davranışların bütününden oluşur. Sufiler, tasavvufi yaşamın bir yönüyle erdemler/değerler toplamından oluşan bir varoluş olduğunu benimserler (Gürbüz, 2003: 39).

Tasavvuf tarihi hem doktrin hem de pratik cihetiyle insani değerler konusunda üzerinde mütemadiyen durulması gereken bir zenginliğe sâhiptir. Başka bir ifadeyle tasavvuf metinleri erdemli insan olmanın yolunun nerelerden geçtiğini gösteren örneklerle doludur. Zira sufilerin esas maksadı kâmil insan olmak ve kamil insanların yetişmesini sağlamaktır. Bu yönüyle onlar hakikati talep etmekle birlikte buldukları hakikatleri başkalarının da tanınmasını sağlamaya büyük önem vermişlerdir. Bu uğurda tasavvuf ehli, eser telifinden, sohbet ve ders halkalarına, tekke faaliyetlerinden adap-erkân uygulamalarına kadar muhtelif alanlarda söz ve davranışlarıyla erdemli insanların yetişmesine hatırı sayılır bir katkı sağlamışlardır. Neticede tasavvuf, İslami değerlerin hayata taşınmasında sahip olduğu usul ve üslupla kuvvet devşirebileceğimiz bir mirasın adı olmuştur.

Tasavvuf tanımları sufilerin öncelikle değer hükümlerinin neler olduğunu gösterme konusunda ilk elden müracaat edilmesi gereken alanlardan biridir. Bu çalışma, tasavvufun insani değerler konusunda bir imkân alanı olduğu kabulünü bazı tasavvuf tanımlarından hareketle müşahhaslaştırmayı hedeflemektedir.

Tasavvuf Tanımlarında Öne Çıkan Bazı Değerler

Nasıl tanımlarsak tanımlayalım tasavvuf İslam kültür mirasının önemli bir parçasıdır. Bu hükmü pekiştirecek en iyi örneklerden biri kuşkusuz Cibrîl hadisidir. Cibrîl hadisinde iman-islam-ihsan kavramları ayrı ayrı tanımlanır. Fıkıh-Akâid ve Tasavvuf bu hadisten hareketle kendi konularını tâyin ederler. Cibrîl hadisi merkeze alınarak tasavvufi mirasa yaklaşıldığında tasavvuf ihsan kavramı ile özdeşleştirilerek ele alınabilir. Bir başka ifadeyle tasavvuftan söz etmek zorunlu olarak ihsan kavramı üzerinde durmayı gerektirir. İhsan ise kişinin yaratıcısı, kendisi ve etrafındaki diğer varlıklar (insan ve çevre) ile münasebetlerindeki davranış ve duygularını kuşatan çerçeve bir kavramdır. Bu bakımdan tasavvufu merkeze alan bütün tanımlama çabaları insanın yaratıcısı, kendisi ve diğer varlıklarla muamelelerinde kemal düzeyi yakalamasına yönelik önemli ipuçları ihtivâ eder. İlk dönemlerden itibaren tasavvufa yönelik bütün tariflerin özünde insan-ı kamil olmanın yahut ihsan ehli olmanın yollarının ve gereklerinin ortaya konulduğu görülür.

Sufi çevreler tasavvufun ne olduğu konusunda yaptıkları tanımlarla zengin bir literatürün oluşmasına kaynaklık etmişlerdir.¹ Sufi ve tasavvufun ne olduğu yönündeki tanımlar tanımlayanın perspektifi, öncelikleri, tasavvufi neşvesi, sufünün içinde bulunduğu hâl ve makam gibi farklı değişkenlere bağlı olarak çeşitlilik arz etmektedir. Tasavvufa ilişkin değişik tarifler arasında bir karşıtlık ve çelişki var gibi gözükse de esasta tasavvuf hakkındaki farklı tarifler birbirlerini tamamlayan bir bütünlük teşkil ederler. Hiçbir sufünün kendi tanımının tasavvuf hakkındaki yegâne ve mutlak gerçekliği ifade ettiğini iddia etmemesi de her birinin tasavvufa farklı açılardan bakabilmeleri ve aynı hakikatin değişik biçimlerinden söz etmeleri ile açıklanabilir (Gürbüz, 2003: 13-15). Tasavvuf tarihinde üzerinde ittifak edilmiş bir tasavvuf tanımının bulunmayışı esasında bir eksiklikten değil tasavvufun sadece belli bir daireye kendini hapsedmemesi ile açıklanabilir. Daha açık bir ifade ile tasavvuf ne sadece insanın ruhi hayatı ne de sadece bir irşad aracıdır. Başta da vurgulamaya çalıştığımız gibi tasavvuf Tanrı-insan ilişkilerinden başlamak üzere insanın çevresiyle olan ilişkilere kadar oldukça geniş bir perspektifte ilkeler belirleyen bir değerler manzumesidir.

1 Sufi ve tasavvuf tanımlarına münhasır bazı derlemeler için bk. Cebecioğlu, 1987: 387-406; Kürkcüoğlu, 1953: 23-41.

Tasavvuf klasiklerinde tasavvuf kelimesinin anlamı ile sufi kelimesinin tarifi *el-Luma'* yazarı Serrâc örneğinde olduğu gibi genellikle bir arada verilir. Bu tariflerde sufinin hangi değerlerle mücehhez bir insan olduğu üzerinde durulur. Söz konusu tanımlar umumiyetle “Tasavvuf nedir? Sufi kim ya da kimlere denir?” gibi sualler eşliğinde yer alır (Serrâc, 1996: 24-25.) “Ârif kimdir? İnsân-ı kâmil kimdir, vasıfları nelerdir? Ehl-i ihsân kimlere denir?” gibi suallere verilebilecek cevaplar da yine bu çerçevede mütâlaa edilebilir.

Tasavvufun ne olduğuna ve sufinin kimliğine ilişkin dile getirilen tüm tanımlamalarda kemale ermeyi gaye edinmiş bir arayış, istikrara odaklanmış bir çaba, iyi niyet, güzel ahlak, sadakat, ihlas ve hakikate ilişkin vurgular daima bir bütünlük içinde göz önünde tutulur. Bilmek, bulmak, ermek, kavuşmak uğrunda faaliyet gösterilmesi ve sözü edilen faziletlerin *taalluk*, *tahalluk* ve nihayetinde *tahakkuk* ettirilmesi de tasavvuf tanımlarının müşterek yönleridir (Erginli, 2006: 920-939; 1008-1020). Ahmed Zerruk, bütün tasavvuf tanımlarının özünü samimiyetle Allah'a yönelmenin (*sıdku't-teveccüh*) oluşturduğunu ifade eder (Zerruk, 2011: 38-39). Zerruk'un bu vurgusu insanın değer eksenli bir hayat yaşaması temelde bu yönde bir kaygı ve arayışının bulunması ile ilişkilendirildiğinde daha bir anlam kazanır. Neticede tasavvuf ve tarikat da kemale ulaşmayı kendinde barındıran bir yolculuktur. O halde bu yolculuğa “tâlib olmak” ve bu yolu yürüme konusunda “irade beyanı”nda bulunmak esastır. Bu bakımdan tasavvufta “hâller ve makamlar”ı ele alan eserlerde ilk mertebe “yakaza” yani farkındalıktır. Tasavvufun yaygın anlamlarından birinin de “yakaza ve intibâhtan ibâret olduğu”nu dikkate alırsak (Isfahânî, 2002: II, 351) yakaza ile tasavvuf arasındaki temel ilişki kendiliğinden ortaya çıkar. Sufilerden biri “sufi”yi, iki güzel huy ve hâl ile kaşlaştığında daima en güzelini tercih edebilen kimsedir diye tarif etmiştir (Serrâc, 1996: 26; Kuşeyrî, 1999: 370; Kâşânî, 2004: 338). Zira sahih bir istikamette bir tercihi olmayan ve bu tercihin gereği olarak yapması lazım gelen şeyleri yapmayan bir kimsenin “yol alması” düşünülemez. Şu hâlde değerlerin benimsenmesinden söz etmek öncelikle farkındalık (*yakaza*) ve samimi bir yöneliş (*sıdku't-teveccüh*) ile başlayan bir sürece dâhil olmaktır.

Tasavvufi faaliyetin muayyen bir alanla tahdit edilemeyeceğinin göstergesi olarak “Tasavvufun adap, ahlak, ahval” olmak üzere üç makamından bahsedilir. (Sülemî, 2009: 143-157). Ebû Bekir Şiblî'nin; “tasavvuf Allah'ın emirlerine bağlılık ve saygı, kullarına da merhamet ve sevgi duymaktır” şeklindeki ifadelerini dikkate alırsak tasavvufun Allah-insan ilişkilerinden insan-insan, insan-çevre ilişkilerine uzanan bir geçişkenliğe sahip olduğu görülür (Isfahânî, 2003: 73).

Tasavvuf tanımlarında dikkati çeken temel vurguları umumi olarak zikrettikten sonra muayyen tasavvuf tarifleri etrafında meseleyi tahsis etmeye geçebiliriz.

1. Tasavvuf Güzel Ahldır

İnsani değerlerle donanmış bir ferd ile güzel ahlak (ahlak-ı hamîde) sahibi bir kimse için yapabileceğimiz tavsifler aynıdır. Tasavvufun sufilerce daima güzel ahlak olarak nitelenmesini de nazar-ı itibara alırsak aradaki köklü ilişki kendini belli eder. Sufilerin tasavvuf tanımlarında ahlak ile tasavvuf özdeşleştirilir. Tasavvufun mahiyeti konusunda kendisine soru sorulan Cüneyd'in hocası Muhammed b. Ali Kassab şu cevabı verir: "Tasavvuf, seçkin bir toplulukla birlikte seçkin bir adamdan güzel bir zamanda zuhûr eden güzel ahlaktır." (Serrâc, 1996: 24; Kuşeyrî, 1999: 368). Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî'ye göre; "Tasavvuf Allâh'ın ahlâkıyla ahlaklanmaktır" (Cebecioğlu, 1987: 393). Kettânî ise "tasavvuf ahlaktır, ahlaken senden önde olan tasavvuf bakımından da önde olur" demekle tasavvuf ile ahlak arasındaki özdeşliğe dikkat çekmiş olur (Kuşeyrî, 1999: 369).

Şeyh Ramazan ise "Tasavvuf kimse gönlün yıkılmamaktır/ Harâm u nehy olana bakmamaktır" şeklindeki manzum tasavvuf tarifinde tasavvufu tamamıyla ahlak üzerinden tavsif eder (Vassâf, 2006: I, 26).

2. Tasavvuf Gönül Zenginliğidir

Tasavvufun "hürmetin *muhâfazası*, hizmetin *müdâvemeti*" şeklinde (İsfahânî, 2002: II, 361) tarif edilmesi tasavvufun sadece Allah ile insan arasında yaşanan bir tecübe ile sınırlı olmadığını gösterir. O hâlde insan çevresindekilerle olan muamelelerde saygı, sevgi, fedakârlık, hoşgörü² gibi değerleri daima göz önünde tutması gerekecektir.

Hamdun Kassâr, "Sufilerle yoldaş olunuz. Çünkü onlar yapılan kötü hareketler için bir çok tevîl ve mazeret bulurlar" (Kuşeyrî, 1999: 368) şeklindeki ifadesinde sufinin çevresine karşı bir değer olarak hoşgörüyü nasıl temsil ettiğini çok iyi tasvir eder. Cüneyd'in şu ifadeleri ise sufinin çevresiyle olan muamelelerinde adalet ve şefkat gibi değerleri de içine alacak şekilde hoşgörünün sınırlarını alabildiğine genişletir: "Sufi yer gibidir, kötü olan her şey onun üzerine atılır, ama ondan güzel olandan başka bir şey çıkmaz (Kuşeyrî, 1999: 369). Cüneyd başka bir ifadesinde ise "sufi yeryüzü gibidir, iyisi de kötüsü de üzerine basar. Bulut gibidir, her şeyi gölgelendirir. Yağmur gibidir, her şeyi sular" (Erginli, 2006: 1011). "Tasavvuf boş bir el, hoş bir gönüldür" (Kuşeyrî, 1999: 369) ifadesi servetle ölçülmeyecek gönül zenginliğinin (deryâ-dil olmanın) kendinde ne büyük bir değer olduğunu vurgular.

2 Bu noktada tasavvuf tarafından seslendirilen hoş görünün "şeriat-tarikat-hakikat-marifet", "iman-islam-ihsan", "ilme'l-yakîn, ayn'e'l-yakîn, hakka'l-yakîn" gibi derecelenmelerini dikkate alırsak tasavvufun kişinin kendine karşı katı, tavizsiz hatta hoşgürsüz bir tavır sergilerken çevresiyle olan muamelelerinde olabildiğince hoşgörülü olduğu görülür. Bu bakımdan tasavvuf açısından hoş görü dendiğinde daha çok dışa açık olan hoşgörüyü hatırd tutmak gerekir.

3. Tasavvuf Fedakârlıktır

Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî tasavvufu; “külfeti (başkasına yük olmayı) terk ve cömertlik” olarak tanımlar (Attâr, 2007: 434). Dede Ömer Rûşenî, tasavvufu muhtelif yönlerden izah ettiği şiirinde Nûrî'nin bahsettiği hususu şöyle nazma büründürür:

“Tasavvuf yâr olup bâr olmamaktır
Gül-i gülzâr olup hâr olmamaktır” (Kürkçüoğlu, 1953: 24)

Oğlanlar Şeyhi İbrâhim Efendi de tasavvufu târif eden bir şiirinde sufinin ehl-i derdin derdine derman olmasının gerekliliği şöyle vurgular:

“Tasavvuf ârif olmaktadır hakîmen âdetullâha
Tasavvuf cümle ehl-i derde dermân olmağa derler” (Kılıç, 2012: 179-278)

Bâyezid Bistâmî'ye tasavvufun ne olduğu sorulunca “yardımlaşmak, hizmete koşmak ve karşılık beklemekten vazgeçmektir” cevabını verir (Erginli, 2006: 1008).

Ruveym b. Ahmed Bağdâdî: “Tasavvuf üç esasa dayanır: Fakr ve iftikara yapışmak, îsar ve tevâzûyu gerçekleştirmek, çekişmeyi ve ihtiyarı terk etmektir.” (Kuşeyrî, 1999: 368).

Nûrî'ye göre; “Sufinin vasfı, bulamadığı zaman sükûn ve huzur içinde olması, bulduğu zaman başkasını kendine tercih etmesidir.” (Kuşeyrî, 1999: 369). Bir de îsarin îsarı vardır ki o da îsar faziletinden başkalarının da istifade etmesi için îsarda başkasını kendine tercih etmektir (Erginli, 2006: 1009).

4. Tasavvuf Güzelliğe Yolculuktur

Mârûf-ı Kerhî'ye (v. 200/815) ait olan bir tanımda tasavvufu ilgili olarak “hakikatleri edinmek ve halkın elinde olan şeylerden ümit kesmektir” denilmesi de hakikat arayıcısı olmanın kendinde bir değer ifade ettiğini göstermesi bakımından kayda değer (Kuşeyrî, 1999: 368).

Sufi dâima bir seyir hâlinindedir yani yolcudur. Bu yolculuk insandaki olumsuz, yerilmiş, kötü niteliklerin giderilmesi (*tehallî*) ve onların yerine olumlu, övülmüş, iyi niteliklerin getirilmesi (*tahallî*) şeklinde bir seyir takip eder ki bu tasavvufun temel hedeflerinden birisidir (Tan, 2013: 5). İlk sufilerden Ebû Muhammed el-Cerîrî'nin “Her türlü övülmüş huy ve haslete dâhil olmak; her türlü yerilmiş huy ve hasletten hâriç olmak” şeklindeki tasavvuf tanımı bu kabulün kısa bir özetidir (Serrâc, 2006: 25; Kuşeyrî, 1999: 368). Ebû Ali Ruzbârî'nin “tasavvuf, kulun küdüretten safvete, bulanıklıktan sonra duruluğa ulaşmasıdır” (Kuşeyrî, 1999: 369) şeklindeki tarifinde de insanın yöneldiği istikametinin kararsızlıktan sükûna, kirlilikten arınmışlığa doğru oluşuna farklı bir üslupla temas edilir.

5. Tasavvuf Vaktin Sırrına Ermektir

“Sufi ibnü’l-vakttir” yani zamanın çocuğudur ifadesi de tasavvuf tanımlarına yansıyan bir başka hususiyettir. Amr b. Osman el-Mekkî’ye ait tasavvuf tanımında “kulun her vakitte, o vakitte yapılmaya değer neyse onun üzere olmasıdır.” (Serrâc, 2006: 25; Kuşeyrî 1999: 368) şeklindeki ifadesinden de anlaşılacağı üzere sufi en fazla içinde bulunduğu zamana ihtimam gösterir. Zira içinde bulunduğu “an”ı güzelleştirmek bütün bir hayatı güzelleştirmek demektir. Ebû Muhammed Mürtaîş’in “sufi, düşüncesi hiçbir şekilde adımından önce olmayan zattır” şeklindeki ifadesi ile (Erginli, 2006: 928) “himmet”in dağıtılmamasına ve içinde bulunulan zamanın hakkının verilmesinin gerekliliğine işaret eder.

6. Tasavvuf Hürriyettir

Semnûn, kendisine; “tasavvuf nedir?” diye sorulunca şöyle der: “Tasavvuf hiçbir şeyin sana, senin de hiçbir şeye mâlik olmamandır.” (Serrâc, 2006: 24; Kuşeyrî 1999: 368) Ebû Hüseyin en-Nûrî’nin şu ifadeleri Semnûn’un sözünden maksadı açıklar: “Sufiler, Allah’tan gayrıyı terkettikleri zaman, ne mâliklerden ne de memlûklerden olurlar.” (Cebecioglu, 1987: 392).

“Bir şeye mâlik olmamak ve bir şeyin kişiye mâlik olmaması” ya da “sahip olmamak ve sahip olunmamak!” Burada “mâlik olmak” kavramının nesnelere vs. sahip olma durumunun geçersiz görülmesi yahut yasaklanması elbette kastedilmiyor. Anlatılmak istenen temel düşünce bireyin sahip olduğu nesne, imkân ve durumların onun kişiliğinde, değer yargılarında ve yaşamında belirleyici rol oynamamasıdır. Yoksa varlıklı bir insanın kendisini maddenin kayıtlayıcı yapısından soyutlama bakımında fakir olan bir insana göre daha avantajlı olduğu bile söylenebilir. Bu noktada önemli olan hiçbir şeye bağlı kalmaksızın ve hiçbir şeye ait olmaksızın hakikate dair aşamalar elde etmek ve onlara bağlı kalarak özgürlük durumuna ulaşmak; değerli olan budur.” (Gürbüz 2003: 19).

7. Tasavvuf Davranış ve Söz Birlikteliğidir

Gazzâlî’nin de belirttiği gibi mutasavvıfların elde etmek istediği gaye öğrenmekle değil, tatmak ve yaşamak sûretiyle elde edilir (Gazzâlî, 1948: 44). Zünnûn’un “Sûfi, konuştuğunda sözü sahip olduğu hâli yansıtan kimsedir” (Attâr, 2007: 163) şeklindeki ifadesi de kâl ile hâl arasındaki uyuma dikkat çeker.

Zünnûn-ı Mısri’ye sufinin kim olduğu sorulduğunda şöyle cevap verir: “Konuştuğu zaman doğru konuşan, sustuğunda da davranışları en güzeli, en doğruyu gösterendir.” (İsfahâni, 2003: 72).

8. Tasavvuf Taleple Yorulmamaktır

Zünnûn-1 Mısırî'ye; "sufi kimdir?" diye sorulduğunda "taleple yorulmayan, elinden zorla almakla darılmayan kimsedir" şeklinde karşılık verir. Bir başka seferinde ise şöyle söyler: "Onlar o kimselerdir ki Allâh'ı herşeye tercih ederler. Allah da onları herşeye tercih eder" (Serrâc, 2006: 25; Kuşeyrî, 1999: 370). Ebû Yakub Sûsî ise sufiyi; "sebebin rahatsız etmediği, talebin yormadığı kimse" olarak vasfeder.

9. Tasavvuf Dört Kelimedir

Köstendilli Süleyman Şeyhî "التصوّف" kelimesindeki "ت" (t) harfinin *tevekküle*, "س" (s) harfinin *sabra*, "ر" (v) harfinin *vera*'ya, "ف" (f) harfinin *fütüvvet'e* dair olduğunu söyleyerek sadece tasavvuf ve sufi tanımlarının değil tasavvuf kelimesinin bizatihi kendisinin de içerdiği mana zenginliğine işaret ediyor olabileceğini gösterir (Işık, 2011:139).³

10. Tasavvuf İncinmemektir

Evhadüddîn Kirmânî; "Tasavvuf küllî geçmektir özünden/ Dahi incinmemektir el sözünden" şeklindeki tasavvuf tanımında tasavvufu incinmemek üzerinden tarif eder (Vassâf, 2006: I, 26).

Yüksek tahsilini tamamlayıp, memleketi Adana'ya dönmek arzusunda olan Sâmî Efendi, Bâyezid meydanında bir Allah dostuyla karşılaşır. Bu zât Sâmî Efendi'ye; nereli olduğunu, İstanbul'da ne ile meşgul olduğunu sorar. Hazret, yüksek tahsilini tamamladığını ifade ederek durumunu arz eder. Bu Allah dostu ona;

"-Sizi yeni bir tahsile başlatmama müsaade eder misiniz?" der ve onu Koca Mustafa Paşa semtinde bulunan Kelâmî Dergâhı'na götürür. Yolda sohbet ederken o Allah dostu, Sâmî Efendi'ye der ki:

"-Evladım! Senin bu zâhirî tahsilin kâfi değil! Sana, kişiyi iki cihan saadetine götürecektir esas tahsili tavsiye edeyim. Bu yeni başlayacağınız irfan mektebinin ilk dersi kimseyi "incitmemek"tir; son dersi de asla "incinmemek"... Yani Hâlık'ın şefkat nazarıyla mahlukata bakış tarzı kazanarak -ne hâl olursa olsun- hiç kimseye kırılmamak! Affedebilme olgunluğunun zirvesine erebilmek..." (Topbaş, 2014)

Yukarıdaki hadise de tasavvufun hem kimseyi incitmemek, hem de kimseden incinmemek sanatı olduğunu teyid eder (Uludağ, 2005: 345)

3 Bu dördü tasnifin kaynağı Eşrefoğlu Rûmî'ye de götürülebilir.

Sonuç

“Güzel ahlak”, “fazilet”, “erdem”, “değer” gibi kavramlar delalet alanları, aralarındaki nüanslar açısından tartışılabilir olsalar dahi temelde hakikatli bir duruşa işaret ederler. İslâm’a ait bir yorum biçimi olan Tasavvuf’un prensipleriyle “değer” kaygısı ve “arayış”ı bulunan her türlü düşünce biçimine sunacağı bir birikimin varlığı yukarıdaki tasavvuf tanımları etrafında vurgulanmış oldu. Böylece “değer” kavramı etrafında yapılacak her türlü faaliyet alanına tasavvufi mirarın kaynaklık edebilecek bir zenginliğe sahip olduğuna dair bazı vurguların altı çizildi. Fakat şunu belirtmek gerekir ki tasavvuf çok yönlü, çok derinlikli, çok katmanlı bir faaliyet alanıdır. Tasavvuf tanımlarına bakıldığında da bu kapsayıcılık ve çeşitlilik göze çarpar. Tasavvuf etrafındaki tariflerin *taalluk*, *tahalluk* ve *tahakkuk* gibi farklı derecelere işaret ettiği görülmüştür. İnsani değerler söz konusu olduğunda da herhangi bir değerın önce ilgi alanına alınarak öğrenilmesi (taalluk) ardından o değerle ahlaklanmak (tahalluk) ve sonunda ilgili değerın o kişinin yaşamında kalıcı bir yer edinmesi (tahakkuk) aşamaları daima göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Attâr, F. (2007). Tezkiretü'l-Evliyâ. (Çev. Süleyman Uludağ). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Aydın, M. (1992). “Mânevî Değerler, Ahlak ve Bilim”. Felsefe Dünyası, sayı: 6, ss. 23-28.
- Cebecioğlu, E. (1987). “Prof. Nicholson’ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: XXIX, ss. 387-406.
- Çağrı, M. (1995). “Fazilet”. DİA, İstanbul: XII, 268-272.
- Erginli, Z. (2006). Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Gürbüz, A. (2003). Tasavvuf Felsefesinde Temel Vurgular: Harabede Define. İstanbul: İnsan Yayınları.
- İsfahânî, E. N. (2002). Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ I-XII. (Thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye.
- İsfahânî, E. N. (2003). Hilyetü'l-Evliyâ: Allah Dostları I-VI. (Çev. Sadi Aykut vd.), İstanbul: Şule Yay.
- İşık, Feyza. (2011). Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Sübhatü'l-Levâyih Adlı Eseri -Metin-İnceleme-. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Ü. SBE.

- Kâşânî, A. (2004) Letâifu'l-a'lâm: Tasavvuf Sözlüğü. (Çev. Ekrem Demirli). İstanbul: İz Yay.
- Kılıç, M. E. (2012). Tasavvufa Giriş. İstanbul: Sûfi Kitap.
- Kuşeyrî, A. (1999). er-Risâletü'l-Kuşeyriyye: Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi. (Çev. Süleyman Uludağ). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kutluer, İ. (2011). Yitirilmiş Hikmeti Ararken. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kürkçüoğlu, K. E. (1953). "Tasavvuf'a Dair". Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: II, sayı: 4, ss. 23-41.
- Osman Nuri Topbaş. (2014). "Kapıya Gelen Sarhoş". Yüzakı Dergisi, Yıl: 14, Sayı: 111.
- Serrâc, E. N. (1996). el-Lüma': İslâm Tasavvufu. (Çev. H. Kâmil Yılmaz). İstanbul: Altınoluk Yayınları.
- Sîrcânî, E. H. A. H. (2011). Kitâbü'l-Beyâz ve's-Sevâd min hasâisi hikemi'libâd fî na'ti'l-mürîd ve'l-murâd. (Thk. Muhsin Pürmuhtâr). Tahran: Müessesese-i Pejûheşî-yi Hikmet ve Felsefe-i İrân.
- Sülemî, E. A. (2009). "Menâhicü'l-ârifin". Mecnûa-i Âsâr-ı Ebû Abdurrahmân es-Sülemî, Tahran: Müessesese-i Pejûheşî-yi Hikmet ve Felsefe-i İrân, II, 143-157.
- Süleyman Uludağ. (2005). Tasavvuf Terimleri Sözlüğü. İstanbul:Kabalıcı Yayınevi.
- Tan, M. N. (2013). Abdullah Ensârî Herevî'nin Tasavvuf Târihindeki Yeri ve Sad Meydânı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vassaf, H. (2006). Sefîne-i Evliyâ I-V. (Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz). İstanbul: Kitabevi Yay.
- Zerruk, A. (2011). Tasavvufun Esasları. (Çev. Muhammed Uysal). İstanbul: Endülüs Kitap.